

भूमिका

मराठी साहित्य निर्मितीच्या प्रारंभीच्या काळात भाषांतरित, अनुवादीत साहित्य जन्माला आले. साहित्य निर्मितीची प्रक्रिया पुढे जात असताना स्वतंत्रपणे साहित्य निर्मिती होऊ लागली. सुरुवातीला साहित्य निर्मिती ही प्रामुख्याने मनोरंजनात्मक होती. पुढे १९३० पासून तेच साहित्य वेगळ्या वास्तववादी रूपामध्ये प्रकट होऊ लागले. नवा लेखक वर्ग शहरातील, खेड्यातील जीवनानुभूती कथा, कादंबऱ्यातून प्रकट करू लागले होते. विविध प्रदेशाचे वेगळेपण साहित्यात वेगवेगळी वैशिष्ट्ये घेऊन अवतरू लागले. वाचकांना अज्ञात असलेले प्रदेश शब्दबद्ध होऊ लागल्यामुळे त्या त्या प्रदेशाच्या वैशिष्ट्यपूर्ण वर्णनामुळे संपूर्ण महाराष्ट्राचे प्रतिबिंब साहित्यात उमटू लागले. हेच निर्माण झालेले वास्तववादी साहित्य वाचकांना आवडू लागले.

मनाला भावलेले सौंदर्य आपण कल्पनेच्या साह्याने शब्दांच्या माध्यमातून सुसंघटितपणे व्यक्त करण्याच्या प्रक्रियेला साहित्य निर्मिती असे म्हणतात. सभोवतालच्या घटितांना दिलेली लेखन रूप प्रतिक्रिया म्हणजे साहित्य होय. भाषिक रचनेमुळे गद्य आणि पद्य असे प्रकार पडतात. कादंबरीचा समावेश गद्यात केला जातो. कादंबरीत मानवी जीवनाच्या सर्व बाजूंचा वेध घेण्याचा प्रयत्न केला जातो. कादंबरीचा उत्तरोत्तर होत गेलेला प्रवास महत्त्वपूर्ण आहे.

मराठी कादंबरीने मानवी मनाला पहिल्यापासूनच भूळ घातली आहे. अनेक लेखकांनी समाज जीवनाला बंदिस्त करण्याचा प्रयत्न केला आहे. अरुण साधूंच्या कादंबऱ्याविषयी मला सुरुवातीपासूनच उत्सुकता होती. त्यांच्या एकूण अकरा कादंबऱ्या प्रसिद्ध आहेत. त्यामध्ये 'मुंबई दिनांक', (१९७२), 'सिंहासन'(१९७७), 'विप्लवा' (१९७७), 'स्फोट' (१९७८), 'बहिष्कृत' (१९७८), 'त्रिशंकू' (१९७९), 'शापित'

(१९८०), 'शोधयात्रा' (१९८९), 'झिपऱ्या' (१९९०), 'तडजोड' (१९९५), 'मुखवटा' (१९९९) या कादंबऱ्याचा समावेश होतो.

अरुण साधू यांच्या बऱ्याच कादंबऱ्यांना मुंबईची पार्श्वभूमी आहे. समकालीन राजकारण, समाजकारण, शहरी संस्कृती चित्रित करण्याचा प्रयत्न अरुण साधू यांनी प्रत्येक कादंबऱ्यात केलेला दिसतो. तो विशेषतः पत्रकारितेच्या अंगाने केलेला दिसतो. या दृष्टीने त्यांच्या 'मुंबई दिनांक' व 'सिंहासन' या कादंबऱ्यांचा अभ्यास करणे महत्त्वाचे वाटले. डॉ. वि. दा. वासमकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'अरुण साधू यांच्या 'मुंबई दिनांक' व 'सिंहासन' या कादंबऱ्यातील पत्रकारितेचे चित्रण' हा एम. फिल. पदवी परीक्षेसाठी विषय निवडला.

प्रस्तुत संशोधन विषयाचा अभ्यास करण्यासाठी समाज वाङ्मयीन पद्धतीचा अवलंब केला आहे. त्यासाठी अभ्यासाची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे निश्चित केली आहेत. १) साहित्य, साहित्यातील वैचारिकतेचा व वृत्तपत्र व वृत्तपत्रातील पत्रकारितेचा आढावा घेणे. २) अरुण साधू यांच्या पत्रकारितेच्या व त्यांच्या वाङ्मयीन कारकिर्दीचा शोध घेणे ३) अरुण साधू यांच्या 'मुंबई दिनांक' व 'सिंहासन' या कादंबऱ्यातील पत्रकारितेच्या चित्रणाचा आढावा घेणे.

प्रस्तुत विषयाच्या अभ्यासासाठी लघुप्रबंधाची प्रकरण विभागणी पुढीलप्रमाणे केली आहे.

प्रकरण - १ : साहित्यातील वैचारिकता : पत्रकारितेचे स्वरूप.

प्रकरण - २ : अरुण साधू यांची पत्रकारिता आणि त्यांचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व.

प्रकरण - ३ : 'मुंबई दिनांक' कादंबरी मधील पत्रकारितेचे चित्रण.

प्रकरण - ४ : 'सिंहासन' कादंबरी मधील पत्रकारितेचे चित्रण.

प्रकरण - ५ : उपसंहार.

शेवटी परिशिष्ट व संदर्भग्रंथ सूची देण्यात आली आहे.